
Investigating the causes and consequences of fake divorce from the point of view of social security organization managers

Narges Asgarkhani

Ph. D. Student, Tehran west Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Zahra Zare

Assistant professor of sociology, Tehran East Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author). E- mail: zahra.zare2006@iau.ac.ir

Soroush Fathi

Associate professor of sociology, Tehran west Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Today, with the development of societies and the expansion of science and laws; the man has been exposed to new problems while benefiting from its positive effects. In some cases, developments are manifested in the form of laws and regulations in society and the goals of these laws are to preserve human and social values, which are sometimes negatively exploited, as the issue of fake divorce. The purpose of this research is to investigate the causes and consequences of virtual divorces of divorced women pensioners from the point of view of social security organization managers. This research has a qualitative approach and was carried out using the field method in 1402 and in the geographical area of the Central Organization of Social Security and the branches of the cities of Tehran province. Its sampling method is targeted and the sample was selected among social security managers and data collection tool is interview. According to managers, the main reasons for fake divorce are economic, social factors, policies of the social security system, lack of coverage by institutions in charge of social welfare, opportunistic and profit-seeking behaviors and the role of the media. The consequences of fake divorce are social effects such as the collapse of the family foundation, spread of moral corruption, breaking shame of divorce, occurrence of injustice.

Conflict of interest:

ACCORDING TO THE AUTHORS. THE ARTICLE DID NOT HAVE ANY CONFLICT OF INTEREST.

Key words: Social Security Organization, Fake Divorce, Pensioner.

«مطالعات جامعه‌شناسی»

سال شانزدهم، شماره شصت و چهارم، پائیز ۱۴۰۳

ص ص ۴۰-۶۲

«مقاله پژوهشی»

بررسی علل و پیامدهای طلاق صوری از دیدگاه مدیران سازمان تامین اجتماعی

نرگس عسگرخانی^۱

زهرا زارع^۲

سروش فتحی^۳

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۳/۷/۲۸

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۶/۱۱

چکیده

امروزه با پیشرفت جوامع و گسترش علوم و قوانین؛ بشر ضمن بهره‌مندی از آثار مثبت آن، در معرض مشکلات جدیدی قرار گرفته است. در پاره‌ای از موارد پیشرفت‌ها در قالب قوانین و مقررات در جامعه نمود پیدا می‌کنند و اهداف این قوانین حفظ ارزش‌های انسانی و اجتماعی می‌باشد که گاهی مورد بهره‌برداری منفی قرار می‌گیرد، از آن جمله می‌توان به مسئله طلاق صوری اشاره کرد. هدف این پژوهش بررسی علل و پیامدهای طلاق‌های صوری زنان مستمری بگير مطلقه صوری از دیدگاه مدیران سازمان تامین اجتماعی می‌باشد. این پژوهش با رویکرد کیفی بوده و با استفاده از روش میدانی در سال ۱۴۰۲ و در محدوده مکانی سازمان مرکزی تامین اجتماعی و شعب شهرستان‌های استان تهران انجام شده است و روش نمونه‌گیری آن هدف‌مند و از میان مدیران تامین اجتماعی بوده و ابزار جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه می‌باشد. از نظر مدیران، دلایل عمده طلاق صوری به عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاست‌های نظام تامین اجتماعی، فقدان پوشش نهادهای متولی مساعدت‌های اجتماعی، رفتارهای فرصت‌طلبانه و سودجویانه و نقش رسانه بوده و از پیامدهای طلاق صوری به تأثیرات اجتماعی هم‌چون فروپاشی بنیان خانواده، رواج فساد اخلاقی، شکسته شدن قبح طلاق، بروز بی‌عدالتی و ... اشاره کردند.

واژگان کلیدی: سازمان تامین اجتماعی، طلاق صوری، مستمری بگیر.

۱. دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

E-mail: zahra.zare2006@iau.ac.ir

۳. دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه

مسائل نهاد خانواده همواره نظر کارشناسان خانواده و محققان حوزه‌های مختلف پژوهشی به ویژه جامعه‌شناسان را به خود جلب نموده است و برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران اجتماعی حفظ انسجام خانواده را برای حفظ و بقای جامعه‌ای سالم، ضروری می‌دانند که در این میان در برخی از موارد شاهد عدم هماهنگی نظام حقوقی و قواعد حاکم بر آن با سایر نهادها از جمله خانواده باعث بروز مشکلاتی در جامعه می‌گردد که می‌توان شاهد بروز پدیده‌ای نوظهور به نام طلاق صوری گردید. طلاق‌هایی که مانع از تداوم خانواده نمی‌گردند و اعضای خانواده در کنار هم به زندگی ادامه می‌دهند. در بحث طلاق‌های صوری اگر به جایگاه قانونی آن (قانون حمایت از خانواده) توجه کنیم، این قانون که در سال ۱۳۹۱ به تصویب رسید و با اجرایی شدن آن در سال ۱۳۹۲ در راستای پشتیبانی از افراد جامعه به ویژه آن دسته از زنانی که بر اثر طلاق با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی مواجه شده‌اند، وضع شده است. متأسفانه در حال حاضر در پاره‌ای از موارد پارادایم‌های لازم برای هماهنگی رفع معضلات جامعه وجود ندارد وقتی این گونه باشد بحث توسعه فقر می‌تواند به ازدواج‌های صوری یا طلاق صوری بیانجامد. نوعی از این طلاق‌های صوری که به صورت توافقی بوده و در کشور ما و خانواده‌های ایرانی به طلاق تأمین اجتماعی معروف شده و رایج گردیده که با هدف بهره‌مندی زوجه از امتیاز مستمری تأمین اجتماعی والدین در گذشته خود بوده و عملاً زندگی زوجین در قالب رجوع شرعی غیررسمی استمرار می‌یابد. هدف این پژوهش بررسی علل و پیامدهای طلاق صوری از منظر مدیران و خبرگان سازمان تأمین اجتماعی می‌باشد.

بیان مسأله و ضرورت تحقیق

خانواده به عنوان نماینده و ذی‌نفع توسعه نقش حساس و مهمی در شکل‌دهی به جامعه ایفا می‌کند. خانواده ابزار اصلی انسجام جامعه بوده و این کار را از طریق فعالیت اجتماعی خود انجام می‌دهد (۲۴). نهاد خانواده همواره در تاریخ اصلی‌ترین جایگاه افراد و ابتدایی‌ترین نهاد جامعه بوده است. اندیشمندان بر این باورند که خانواده از اولین نظام‌های نهادی سراسری است که در جهت تأمین نیازمندی‌های عاطفی و ضروری افراد و بقای جامعه ضروری است (۱). یکی از نهادهای اجتماعی مهم جامعه خانواده است که در بستر خود اعضاء را پرورش داده و حمایت می‌کند، در جامعه کنونی شکل و کارکرد خانواده دستخوش تغییراتی شده است که از جمله این تغییرات می‌توان به کوچک شدن خانواده (در قالب خانواده هسته‌ای کم‌فرزند یا بی‌فرزند)، دیر تشکیل شدن خانواده و افزایش سن تجرد، افزایش طلاق، ازدواج‌های مجدد و زندگی‌های مشترک بدون ازدواج را اشاره کرد. طلاق به عنوان یکی از جدی‌ترین آسیب‌های اجتماعی در سال‌های اخیر، گریبان‌گیر جامعه ایران شده و چالش‌های بسیاری را برای نهاد خانواده، به عنوان یکی از ارکان اصلی جامعه، به وجود آورده است (۲). ترقی، تعالی، پیشرفت و یا انحطاط، تنزل و سقوط هر جامعه، به وضع و شرایط خانواده‌های تشکیل دهنده آن جامعه و اجتماع وابسته است. یکی از عوامل تهدید کننده کانون گرم و شکوفایی هر

خانواده، نبود انسجام خانوادگی و در نهایت طلاق زوجین است. پدیده‌ای که در جوامع امروزی با سرعت زیادی در حال گسترش است و آثار و پیامدهای عمیق اقتصادی، اجتماعی، روان‌شناختی و قانونی بر مردان و زنان مطلقه دارد (۱۲). یکی از مسائلی که بر کارکردهای خانواده تأثیر می‌گذارد و آثار مثبت آن را به آثاری منفی در جامعه تبدیل می‌نماید و موجب تخریب جامعه می‌گردد، مسئله و موضوع طلاق والدین و آثار آن بر فرزندان است. به گونه‌ای که طلاق را می‌توان یکی از مهم‌ترین منابع آسیب رسان به خانواده و جامعه امروزی دانست. طلاق نتیجه حل نشدن مسأله‌های زناشویی یا حل نشدن قانونی و رسمی مشکلات زوجین است (۲۵). البته هدف این پژوهش بررسی موضوعات طلاق صرف نیست و حالتی از طلاق را بررسی می‌نماید که در جامعه امروزی با عنوان طلاق صوری مطرح می‌باشد که به طلاق صوری یا کاسب‌کارانه معروف است و به طلاقی گفته می‌شود که هدف آن جدایی زوج نباشد و به نیت دیگری صورت پذیرد. در طلاق کاسب‌کارانه فرد طلاق می‌گیرد اما انگیزه خود را از طلاق، پایان دادن به خانواده‌ای که تشکیل داده است بیان نمی‌کند (۸). آفت طلاق صوری که در آن زوجین قصد لازم برای ایجاد آثار قانونی مترتب بر طلاق را ندارند و صرفاً به دلیل بهره‌مندی از برخی منافع مالی، اقدام به طلاق مصلحتی می‌کنند در مواردی فراگیر شده است. آمارهای عجیب این پدیده نوظهور اجتماعی به گونه‌ای است که اعلام آمار رسمی طلاق در جامعه، امنیتی شده و افزایش پرونده‌های ورودی به دادگاه‌های خانواده، کار را برای قوه قضائیه دشوار کرده و روزانه با هجوم زوجین به مراکز قضایی، به اصطلاح عام، قبح طلاق در اجتماع شکسته شده است. طلاق صوری یک تخلف قانونی با نیت و قصد تقلب نسبت به قانون محسوب می‌شود، اما وجود مشکلات اقتصادی و معیشتی شهروندان، ارتکاب به هر تخلفی ولو مخالف عرف و اخلاق عمومی را ممکن می‌سازد. وقتی زوج از تأمین معاش خانواده ناتوان شده، از سر ناچاری و برای خلاصی از تنگدستی و رفع مشکلات اقتصادی زندگی مشترک، زوجه به دریافت مستمری پدر متوفای خودش متوسل شده و برای ادامه زندگی مشترک حاضر به صیغه ۹۹ ساله با شوهر خود می‌شود. از قضا در صیغه ۹۹ ساله، کلیه حقوق زوجه از بین می‌رود، به طوری که زن، دیگر هیچ سهمی از اجرت‌المثل و نفقه نخواهد داشت و در صورت فوت همسر، حتی ارث هم به او تعلق نمی‌گیرد، عقد موقت ۹۹ ساله یک اجحاف و ظلم مضاعف به زنان ایرانی است. این پدیده تحت تأثیر مشکلات و مسائل زنان و خانواده در جامعه و امکانات و قوانین حمایت‌کننده از زنان قرار دارد. چرا که به دلیل شرایط و توجه بیشتر به حقوق زنان قوانین حمایت‌کننده بیشتری نسبت به قبل از سوی نهادهای مختلف وضع و اعمال می‌شود که این موضوع می‌تواند زنان و خانواده را برای کسب منافع‌های آن ترغیب به طلاق و تجرد کند؛ دریافت مستمری پدر، معافیت سربازی فرزندان، دریافت خدمات اجتماعی و نظایر آن، مزایای اجتماعی و کمک‌های غالباً دولتی برای حمایت از زنان است. بنابراین طلاق-های صوری یکی از مباحث مهمی است که بیشتر به مسئله رفاه و تامین اجتماعی باز می‌گردد. طلاق صوری آثار منفی زیادی برای زوج‌ها به بار خواهد آورد. برای نمونه، میزان تعهد آن‌ها به یکدیگر را کاهش

می‌دهد و امکان ارتباط‌های موازی در میان این افراد بالا خواهد رفت. یعنی ارتباط‌های فرزان‌شویی در میان این افراد افزایش می‌یابد. در صورت درگذشت یکی از زوجها در هنگام طلاق صوری، حقوق فرد مقابل از میان می‌رود و این آثار سنگینی به لحاظ اقتصادی برای وی ایجاد می‌کند. هم‌چنین طلاق‌های صوری موجب می‌شود که حجم مصارف صندوق بازنشستگی سازمان تامین اجتماعی بالا برود و ضررهای جبران ناپذیری به منابع مالی صندوق وارد شود. طلاق صوری با ترک کار دختران جوان به منظور دریافت مستمری عاملی ضد اشتغال است و با انجام طلاق صوری، زنان مطلقه همه حمایت‌های قانونی موجود برای یک زن متأهل را از خود سلب می‌کنند و بعضاً در معرض انواع آسیب‌ها قرار می‌گیرند. و افراد سوء استفاده کننده از این قانون، با این کار خود و خانواده خود را در معرض فروپاشی همیشگی قرار می‌دهند. با توجه به این که در سال‌های اخیر طلاق‌های صوری به شدت افزایش یافته و پژوهشگر به واسطه شغل خود و به عنوان کارمند سازمان تامین اجتماعی شاهد مراجعات مکرر زنان و ارائه طلاق‌نامه جهت دریافت مستمری والدین متوفی خویش به سازمان بوده، لذا اقدام به پژوهش و بررسی علت و ریشه‌یابی این موضوع از منظر و نگاه مدیران سازمان تامین اجتماعی نموده است. با توجه به مطالب فوق و این که موضوع پژوهش با توجه به اهمیت خانواده و ثبات آن که موضوع مهمی بوده و فاقد پیشینه تحقیق کافی می‌باشد، نیاز به بررسی دلایل و پیامدهای آن از دیدگاه مدیران سازمان تامین اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین با توجه به مطالب ارائه شده، سؤال اساسی در این پژوهش این است که علل و پیامدهای طلاق صوری از دیدگاه مدیران سازمان تامین اجتماعی چیست؟

اهداف تحقیق

هدف از این پژوهش بررسی علل و پیامدهای طلاق صوری از دیدگاه مدیران و خبرگان سازمان تامین اجتماعی می‌باشد که با توجه به مصاحبه‌های انجام گرفته هدف بررسی موارد ذیل می‌باشد:

- بررسی علل اقدام فرزندان اناث به گرفتن طلاق صوری جهت دریافت مستمری و مشکلات ناشی از آن برای آنان و راهکارهای جلوگیری از افزایش طلاق‌های صوری.
- بررسی فرایندهای خلاء موجود در سیستم تامین اجتماعی که باعث افزایش مسئله طلاق‌های صوری گردیده است و پیامدهای آن برای سازمان تامین اجتماعی.
- بررسی طلاق صوری و پیامدهای اقتصادی آن در سطح کلان بر نظام کشور و هم‌چنین اثرات طلاق صوری بر پیکره اجتماعی کشور.

سؤالات تحقیق

- علل اقدام فرزندان اناث به گرفتن طلاق صوری جهت دریافت مستمری و مشکلات ناشی از آن برای آنان و راهکارهای جلوگیری از افزایش طلاق‌های صوری چیست؟
- فرایندهای خلاء موجود در سیستم تامین اجتماعی که باعث افزایش مسئله طلاق‌های صوری گردیده است و پیامدهای آن در سازمان تامین اجتماعی چیست؟
- طلاق صوری و پیامدهای اقتصادی آن در سطح کلان بر نظام کشور و همچنین اثرات طلاق صوری بر پیکره اجتماعی کشور چیست؟

ادبیات و پیشینه تحقیق

در طلاق صوری علی‌رغم زندگی اعضای خانواده با هم، چالش‌ها و مسائل فردی، خانوادگی و اجتماعی در پی دارد که به دلیل جدید بودن موضوع، مطالعات کمی بر روی آن صورت گرفته است. بیشتر تحقیقات انجام گرفته، در زمینه طلاق‌های قانونی و عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی تاثیرگذار و پیامدهای آن می‌باشد (۱۶) و (۱۷) و (۱۵) و (۲۱) و (۳) و (۱۹) و (۴) و (۵). تحقیقی که توسط درگاهی و همکاران (۱۳۹۷)، انجام گرفته، به رابطه مثبت بین بیکاری و تورم و نرخ طلاق اشاره کرده‌اند (۷).

برخی تحقیقات نشان دهنده نگرش مثبت افراد به طلاق است، از جمله تحقیقی با عنوان نگرش و تصور از پیامدهای طلاق و تمایل و گرایش جوانان به طلاق که توسط رسول صادقی (۱۳۹۶)، انجام گرفته است، اشاره می‌کند که حدود یک پنجم جوانان متأهل که تمایل زیادی به گرفتن طلاق دارند عمدتاً تصور و ارزیابی مثبتی از پیامدها و زندگی بعد از طلاق دارند (۲۳).

در پژوهشی که توسط اعتمادی‌فر (۱۳۹۹)، با عنوان " ازدواج‌ها و طلاق‌های کاسب‌کارانه در ایران " انجام گرفته و در آن به توضیح خانواده در ایران پرداخته و ازدواج و طلاق‌های کاسب‌کارانه را به عنوان واقعیت اجتماعی مورد بررسی قرار داده است. در این پژوهش به این نتیجه رسیده است که ازدواج‌ها و طلاق‌های کاسب‌کارانه هر چند قانونی هستند اما نشانی از جان و روح حقوق ندارند. در این شرایط نظام حقوقی قدرت تامین اعتبار قواعد حاکم بر خانواده را فی‌نفسه نداشته و حقوق فرمال پدید آمده نه تنها نمی‌تواند توجیهی بر عملکرد مجریان رسمی خود داشته باشد بلکه مشروعیت خود را در حوزه‌های دیگر از دست می‌دهد (۸).

در پژوهشی که (۱۳۹۹)، با عنوان " طلاق صوری از نظر فقه مذاهب و حقوق ایران " که توسط معروفی و همکاران انجام گرفته، به بررسی دیدگاه فقهاء و حقوق ایران پرداخته و به بیان مباحث فقهی با موضوع طلاق صوری می‌پردازد و بیان می‌کند فقهاء در این که در طلاق صوری طلاق واقع می‌شود اجماع دارند

و تحصیل هر نوع مال و یا امتیازی که در نتیجه این موضوع به دست می‌آید تحصیل مال نامشروع و آن را حرام دانسته‌اند و در حقوق ایران نیز جرم‌انگاری شده است (۲۰).

وانگ جاین و دیگران (۲۰۱۸)، در پژوهشی با عنوان طلاق جعلی منافع محور در چین انجام دادند عنوان نمودند در مورد تصور زوج‌های چینی که به طلاق جعلی متوسل می‌شوند اطلاعات کمی موجود است. این مطالعه با غنی‌سازی توضیحات محرک‌های طلاق جعلی و اثرات منفی بیان می‌کند که می‌بایست در رابطه بین دولت، سیاست یا قانون و جامعه در چین معاصر تجدیدنظر شود (۲۶).

لوگوانان (۲۰۱۸)، در پژوهشی با عنوان اثر حقوقی و کنترل رویه‌ای طلاق غیر واقعی بیان می‌کند در کشور چین پدیده "طلاق جعلی" همیشه وجود دارد. در حال حاضر با قیمت بسیار بالای اقامت در شهرهای درجه یک و انواع سیاست‌های محدودیت در خرید مسکن، پدیده طلاق جعلی رو به افزایش است (۱۳).

اس اکاواتی (۲۰۲۱)، تحقیقی با عنوان مروری بر وضعیت ازدواج با استفاده از گواهی طلاق جعلی نموده است که این مطالعه با هدف تعیین پیامدهای قانونی ازدواج با استفاده از طلاق جعلی انجام شده است و هم‌چنین برای اطلاع از مجازات‌های قانونی اعمال شده بر فردی که با استفاده از طلاق جعلی ازدواج می‌کند نتیجه این تحقیق این است که وضعیت تأهل با استفاده از طلاق جعلی قابل لغو است و طرفین وضعیت خود را مانند قبل از ازدواج خواهند داشت و اشخاصی که در ارتکاب جرم جعل نقش داشته باشند به هشت سال حبس محکوم می‌شوند (۹).

رامندانی و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهشی بنام اپلیکیشن آنلاین برای تشخیص طلاق واقعی و جعلی در دادگاه دینی انجام دادند بیان می‌کنند طلاق سند بسیار مهمی است که وضعیت حقوقی طرفین را توضیح می‌دهد. موانعی برای گردش طلاق جعلی در جامعه وجود دارد. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد نیاز به بروز رسانی‌ها بهبودهایی در برنامه‌ها مانند ادغام یک پایگاه داده ملی با اتصال به دادگاه‌های مذهبی در سراسر اندونزی مورد نیاز است تا بتوان به این اطلاعات در سطح ملی دسترسی داشت (۲۲).

مبانی نظری

نظریه آنتونی گیدنز

یکی از نظریه‌پردازان مدرنیته، آنتونی گیدنز می‌باشد. به اعتقاد او مهم‌ترین و خاص‌ترین گسست‌ها با دوران مدرن ملازم‌اند. شیوه‌های زندگی یا زیستی ملازم با مدرنیته، سبب جدایی و دور شدن افراد از تمام انواع نظم اجتماعی سنتی شده است. گیدنز یکی از مهم‌ترین آفت‌های اجتماعی را که مخل نظم هر جامعه‌ای است و آن را با مشکل جدی مواجه می‌سازد، فقدان اعتماد میان اعضای جامعه یا به اصطلاح بی‌اعتمادی می‌داند. گسترش بی‌اعتمادی در روابط اجتماعی و گسترش انواع انحرافات اخلاقی در سطح جامعه، به نهاد خانواده و مناسبت‌های انسانی نیز تسری یافته و اساساً کیفیت ارتباط با دیگران را دچار تزلزل کرده است (۱۰). بنابراین وقتی افراد جامعه به یکدیگر اعتماد ندارند، با احتیاط بیشتری ازدواج می‌کنند و حتی گاهی ممکن است از این کار انصراف دهند. از نظر گیدنز، طی چند دهه گذشته جوامع شاهد چنان چرخش و تحولی در

الگوهای خانواده بودند که برای نسل‌های پیشین تصورناپذیر بود. تنوع گسترده شکل‌های خانواده و خانوار یکی از خصیصه‌های روزمره عصر ما شده است. گرایش مردم به ازدواج کردن کمتر از گذشته شده است و اگر هم ازدواج کنند در سن بالاتری ازدواج می‌کنند و نرخ طلاق افزایش چشمگیری یافته است. این یکی از عوامل افزایش خانواده‌های تک‌والدی می‌باشد. شمار کسانی که تصمیم می‌گیرند پیش از ازدواج یا اصلاً به جای ازدواج با هم زندگی کنند، هم‌بالین باشند، روز به روز بیشتر می‌شود. خلاصه دنیای خانواده با آن چه ۵۰ سال پیش بود، تفاوت زیادی پیدا کرده است. با این‌که نهادهای خانواده و ازدواج هنوز موجود هستند و در زندگی ما اهمیت دارند، خصوصیات آن‌ها به صورت فاحش و نمایانی تغییر کرده است.

نظریه فشار ساختاری

مرتن با طرح نظریه «فشار ساختاری»، رفتارهای انحرافی را نتیجه فشارهای جامعه دانست که بعضی مردم را وادار به کجروی می‌کند (۱۴). به اعتقاد او دو عنصر در ساختارهای اجتماعی - فرهنگی مهم است. این دو عنصر که در تجزیه و تحلیل‌ها تفکیک‌ناپذیرند، در وضعیت عینی با یکدیگر در هم آمیخته‌اند و عبارتند از: اهداف و وسایل. اهداف، یعنی هدف‌ها، منظورها و علاقه‌هایی که به وسیله فرهنگ جامعه تعریف و تعیین شده و برای همه اعضای جامعه یا بخش‌هایی از آن به صورت هدف‌هایی مشروع در آمده است. در واقع، اهداف، چارچوب مرجع آرمانی رفتار هستند که ارزش تلاش کردن دارند. وسایل نیز عنصر دوم ساختار فرهنگی هستند که شیوه‌های پذیرفتنی رسیدن به این اهداف را تعیین، تنظیم و نظارت می‌کنند (۱۸).

نظریه جان برناردز

نهاد خانواده رکن بنیادین اجتماع بشری است و به علت پیوستگی آن با حیات اجتماعی تغییرات و تحولات جامعه می‌تواند موجب تغییر در نوع ساختار و کارکردهای خانواده شود. در سال‌های اخیر، کشور ما تغییرات و تحولات گسترده‌ای را تجربه کرده است که به طور طبیعی می‌تواند این عنصر پایه‌های فرهنگ، یعنی خانواده، را متحول سازد. تغییرات، در نوع ساختار و کارکردهای خانواده، مشکلات و ظرفیت‌هایی را در کانون خانواده ایجاد می‌کند. به عبارتی دیگر، پاره‌ای از تحولات مثبت و برخی دیگر منفی ارزیابی می‌شود و در صورت استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و فرصت‌ها و امکانات شرایط مطلوب مادی و معنوی در زندگی خانوادگی فراهم می‌شود و در صورت غفلت از ساختارهای تأثیرگذار در تضعیف نهاد خانواده بنیان‌های آن روز به روز متزلزل می‌شود، چنان‌که در بسیاری از جوامع غربی که فرهنگ فردگرایی و آزادی بی‌قید و شرط و لذت‌طلبی و همباشی جایگزین خانواده شده، ازدواج حالت ارزشی خود را به تدریج از دست داده است. از این رو، در سال‌های اخیر، با رواج طلاق و همزیستی آزاد و تبعات منفی ناشی از آن‌ها، مطالعات مربوط به پایدارسازی خانواده در این گونه جوامع شتاب بیشتری گرفته است (۶). طبق دیدگاه جان برناردز نمی‌توانیم خانواده‌های امروزی را که از نوع هسته‌ای می‌باشند بدون عیب و نقص دانسته و آن‌ها را عاری

از مشکلات اجتماعی و اقتصادی از جمله خشونت، خیانت، اعتیاد، فقر، طلاق و ... بدانیم. در زندگی و خانواده‌های امروزی این مسائل را می‌توان به صورت وفور مشاهده نمود و این عوامل خود موجب فروپاشی خانواده‌ها گشته و انواع طلاق را ایجاد می‌نماید.

نظریه ویلیام گود

طلاق را نتیجه گسترش خانواده هسته‌ای و سست شدن سنت‌ها می‌داند. از دیدگاه وی هر چه از نظام زمین‌داری به جامعه صنعتی حرکت می‌کنیم، فراوانی طلاق افزایش می‌یابد. ویلیام گود با مطرح کردن نظریه انقلاب جهانی در الگوهای خانواده به گستره تاثیرات فرآیند نوسازی و خانواده و الگوهای ازدواج اشاره می‌کند و معتقد است این فرآیند در سطوح مختلف فردی و اجتماعی، ازدواج و الگوهای آن را تحت تاثیر قرار می‌دهد. گود بر اساس این نظریه دگرگونی‌های به وجود آمده در خانواده را نتیجه اجتناب‌ناپذیر دگرگونی‌های ساختاری جامعه و دگرگونی‌های ایدئولوژیک می‌داند. به عقیده او زمانی که دگرگونی‌های ایدئولوژیک نیز در سطح کلان رخ می‌دهد، سازمان‌های خرد یعنی خانواده نیز اجباراً باید خود را با دگرگونی‌های سطح کلان انطباق دهند. به باور گود فرآیند نوسازی در سطوح مختلف فردی و اجتماعی، نهاد خانواده و ابعاد فردی و اجتماعی آن را به شدت تحت تاثیر قرار می‌دهد. نظام‌های خانواده گسترده و دیگر گروه‌های خویشاوندی از هم می‌پاشند و حتی حرکتی جهانی در جهت برتری خانواده هسته‌ای ایجاد می‌کنند. زنان از حق انتخاب بیشتری در ازدواج و تصمیم‌گیری در خانواده برخوردار شده‌اند. انتخاب آزادانه همسر، توافق اولیه بین زن و شوهر و ضرورت علاقه دو جانبه بین آن‌ها از نتایج سازگاری خانواده با زندگی مدرن است. در نتیجه، ازدواج‌های کاملاً سنتی و خویشاوندی که مشخصه فرهنگ‌های سنتی بوده، کاسته شده است. نابسامانی سازمان خانوادگی یا گسیختگی آن را می‌توان به عنوان شکستن واحد خانوادگی یا گسیختگی ساخت نقش‌های اجتماعی به علت قصور یا ناتوانی یک یا چند عضو خانواده در اجرای نقش‌های خود تعریف کرد (۱۱).

در جمع‌بندی مبانی نظری باید اشاره نمود که با توجه به این که این پژوهش با رویکرد کیفی و با استفاده از روش میدانی انجام شده است، لذا فاقد چارچوب نظری بوده و صرفاً از نظریه‌های فوق جهت کسب بینش بیشتر استفاده گردیده است. هر چند این نظریه‌ها در خصوص طلاق واقعی می‌باشند نه طلاق صوری، لیکن چون نظریه‌ای به طور خاص در خصوص این موضوع یافت نشد، سعی گردید از نظریه‌هایی استفاده شود که قابل تعمیم به طلاق صوری بوده و نزدیکی بیشتری با آن داشته باشند. طبق نظر گیدنز خانواده در جوامع مختلف دارای انواع و شکل‌های مختلفی می‌باشد و در بیشتر کشورهای جهان سوم، تغییرات گسترده‌ای در خصوص شکل‌های خانواده در حال وقوع است و در نمونه‌های مختلف این تحقیق نیز، طلاق صوری شکل جدید و نوظهوری از خانواده‌ی امروزی می‌باشد. هم‌چنین طبق نظریه گیدنز بی‌اعتمادی در روابط اجتماعی و انواع انحرافات اخلاقی دارای رابطه می‌باشند و با گسترش بی‌اعتمادی در روابط اجتماعی انواع انحرافات اخلاقی در سطح جامعه گسترش می‌یابد که در این پژوهش نیز طبق

مصاحبه‌های انجام شده یکی از دلایل روی آوردن به طلاق صوری جهت دریافت مستمری، بی‌اعتماد شدن به سازمان می‌باشد و همچنین از نظر گیدنز میان میزان طلاق با پروسه آزادی و رهایی زنان رابطه وجود دارد و امروزه قدرت زنان در زندگی خانوادگی بیش از هر زمان دیگر است و هر اندازه زنان به لحاظ اقتصادی مستقل‌تر می‌شوند، ضرورت اقتصادی ازدواج برای آنان کمتر از گذشته می‌شود. طبق نظریه مرتن ساختارها بر ارزش‌ها و رفتارها تأثیرگذار بوده و رفتارهای انحرافی ماحصل ساختار جامعه می‌باشد که برخی از افراد را مجبور به کجروی می‌کند و این در خصوص اقدام زنان به طلاق صوری جهت دریافت مستمری والدین متوفی نیز صادق می‌باشد. طبق نظر جان برناردز ما تصور آرمانی و غیر واقع بینانه‌ای از خانواده هسته‌ای داریم و آن را بدون مشکل می‌بینیم در حالی که جنبه‌های منفی آن را نادیده می‌گیریم و در این پژوهش نیز شاهد مسائل و مشکلات این زنان در خانواده‌هایشان چه قبل از دریافت مستمری و چه بعد از آن می‌باشیم. در نظریه ویلیام گود نیز بین میزان طلاق و نوسازی رابطه وجود دارد و طلاق را نتیجه از بین رفتن خانواده سنتی و سست شدن سنت‌ها می‌داند و به باور وی فرایند نوسازی سبب تغییرات و دگرگونی‌هایی در نگرش‌ها و رفتارهای افراد شده است و زنان را از حق انتخاب بیشتری در ازدواج و تصمیم‌گیری در خانواده نموده است. طلاق‌های صوری را نیز نتیجه این وضعیت می‌توان دانست.

روش‌شناسی

روش پژوهش حاضر کیفی و از نوع پدیدارشناسی است. این روش در شناخت ساختارهای تجربه زیسته و آگاهی پیرامون پدیده مورد مطالعه از دیدگاه افراد دست اول است. با توجه به موضوع مطالعه که پدیده نوظهور طلاق صوری است و بخشی از تجربه سازمانی پیرامون آن در سازمان تامین اجتماعی به دلیل دریافت مستمری در حال رخ دادن است. این پژوهش تجربه و آگاهی مدیران تامین اجتماعی که مرتبط با این امر هستند را مورد بررسی قرار می‌دهد.

جامعه آماری مدیران و خبرگان سازمان مرکزی تامین اجتماعی و شهرستان‌های استان تهران می‌باشند. نمونه آماری شامل افرادی بود که بیشترین اطلاعات و ارتباط را با مسائل مستمری بازماندگان داشتند که به روش نمونه‌گیری هدف‌مند انتخاب گردیدند که با ۵ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد و پاسخ‌ها به تکرار رسید. روش جمع‌آوری مصاحبه نیمه ساخته است که حدود ۳۰ تا ۵۰ دقیقه به طول انجامیده است.

جدول شماره (۱): مشخصات زمینه‌ای نمونه تحقیق

کد مصاحبه شونده	جنسیت	سمت	تحصیلات	سابقه‌ی کار
۱	مرد	مشاور مدیر کل شرق تهران	دانشجوی دکتری حقوق	۲۴ سال
۲	مرد	رئیس اداره بازماندگان ستاد مرکزی تأمین اجتماعی	دکتری جامعه‌شناسی	۲۲ سال
۳	مرد	ریاست شعبه	کارشناس ارشد بیمه	۲۰ سال
۴	مرد	رئیس واحد مستمری اداره کل شهرستان‌های استان تهران	لیسانس	۲۵ سال
۵	زن	معاونت بیمه‌ای شعبه ملارد	لیسانس	۲۷ سال

روش تجزیه و تحلیل داده روش تحلیل مضمون است که مفاهیم مرتبط ابتدا با ایجاد کدهای اولیه جدا و دسته‌بندی شده است. سپس مضامین در دو دسته اصلی و فرعی از درون کدها بازشناسی، ترکیب، پالایش و تعریف می‌شود. در این مطالعه یافته‌ها در قالب ۷ مقوله اصلی و ۵۶ مقوله فرعی ارائه شده است.

در این پژوهش برای بررسی روایی، یافته‌های پژوهش توسط اساتید مورد مطالعه و بازبینی قرار گرفت و مواردی جهت اصلاح یا تغییر نهایی بیان شده است. یکی از راه‌های نشان دادن پایایی، مطالعه حسابرسی فرآیند آن است. نتایج پایایی، زمانی قابل حسابرسی هستند که محقق دیگر بتواند مسیر تصمیم به کار رفته توسط محقق در طول مصاحبه را نشان دهد؛ بنابراین محقق پایایی داده‌ها را از طریق نشان دادن مسیر تصمیمات خود و همچنین قرار دادن تمامی داده‌های خام، تحلیل شده، کدها، مقوله‌ها، فرآیند مطالعه، اهداف اولیه و سؤال‌ها را در اختیار اساتید راهنما و مشاور قرار داد. با حسابرسی دقیق صاحب‌نظران درستی تمام گام‌های تحقیق مورد تأیید قرار گرفت. علاوه بر این در تحقیق کنونی از روش توافق درون موضوعی برای محاسبه پایایی مصاحبه‌های انجام گرفته استفاده شده است. برای این منظور بخشی از مصاحبه‌ها مجدداً توسط محقق دیگری مورد کدگذاری و بازبینی قرار گرفت و درصد توافق درون موضوعی محاسبه شد که بیش از ۷۰ درصد است.

یافته‌ها

با استفاده از تجزیه و تحلیل داده‌ها و روش توصیفی پس از برجسته‌سازی مفاهیم مهم مصاحبه‌ها، دسته‌بندی مفاهیم مشابه، بازخوانی چند باره مصاحبه‌ها، بازبینی نتایج و به طور کلی ادبیات و تحلیل همزمان مشاهدات و مصاحبه‌ها انجام شد که در قالب ۷ مقوله اصلی و مقوله‌های فرعی اشاره در جداول زیر توضیح داده می‌شود.

جدول شماره (۲): علل اقدام به طلاق صوری زنان و دریافت مستمری از منظر مدیران تأمین اجتماعی

اقتصادی
اجتماعی
سیاست‌های نظام تأمین اجتماعی
فقدان پوشش نهادهای متولی مساعدت‌های اجتماعی
رفتارهای فرصت‌طلبانه و سودجویانه
نقش رسانه

مدیران معتقدند مسائل اجتماعی دارای پیچیدگی خاص خود و دارای ابعاد و دلایل پیچیده‌ای است که ممکن است یک بعد آن دیده شود، ولی ابعاد دیگر آن نادیده گرفته شوند. از منظر آنان علاوه بر مسائل اقتصادی، دگردیسی‌هایی که در خانواده‌ها شکل گرفته مثل مصرفی شدن، کالایی شدن، جهانی شدن و همه این‌ها در تغییرات خانواده تأثیر گذاشته‌اند (مصاحبه شونده شماره ۱). پاسخ‌های مدیران تأمین اجتماعی حاکی از آن بود که هم مسائل اجتماعی، اقتصادی جامعه و هم رفتارهای فرصت‌طلبانه و سودجویانه فردی، می‌تواند دلایل طلاق صوری باشند. مسائل اقتصادی از آن جهت مورد تأکید قرار گرفت که بی‌ثباتی اقتصادی در جامعه را یکی از دلایل طلاق صوری می‌دانستند، چرا که بحران بیکاری هم برای مردان و هم برای زنان و به دنبال آن فقر و آسیب‌های اجتماعی در جامعه سبب گرایش افراد به دریافت مستمری شده است و از سویی دیگر این مسائل اقتصادی منجر به مسائل اجتماعی هم‌چون نابسامانی‌های خانوادگی شده است که این امر به این مسئله دامن زده است (مصاحبه شونده شماره ۲). از سوی دیگر سیاست‌های نظام تأمین اجتماعی نیز از آن جهت به عنوان یک عامل شناخته شدند که پوشش نظام‌های تأمین اجتماعی در سطح جامعه وجود ندارد. مدیران این عامل را یکی دیگر از دلایل مهم طلاق‌های صوری می‌دانستند، چون برخی از افراد بیمه‌پرداز نبودند بنابراین نمی‌توانستند از مزایای تأمین اجتماعی بهره‌مند شوند و الان که مستمری پدر بعد از فوت وجود دارد اقدام به گرفتن طلاق، جهت استفاده از مستمری پدر می‌نمایند. بنابراین هم افراد زیادی در لیست انتظار هستند و هم با فقدان پوشش نهادهایی که متولی مساعدت‌های اجتماعی هستند مواجه هستیم (مصاحبه شونده شماره ۱). یکی دیگر از عوامل که به سیاست‌های نظام تأمین اجتماعی بر می‌گردد شرایط آسان احراز و برقراری مستمری است که افراد با گذراندن فرآیندی می‌توانند به آن دست

یابند. در نتیجه مدیران معتقد بودند که نمی‌توانیم به این موضوع صرفاً بدبینانه نگاه کنیم. چون این افراد در درون خود قبول دارند که کاری می‌کنند اشتباه است ولی خوب چاره‌ای ندارند و راه معیشت و شغلی ندارند و حتی زمانی که فرد طلاق صوری می‌گیرد از خیلی از حمایت‌های قانونی خود محروم می‌گردد اما ناگزیر هستند که این کار را انجام دهند. از نظر مدیران این اشتباه است که بگوییم انسان‌ها به خاطر دزدی و سوء استفاده این کار را می‌کنند (مصاحبه شونده شماره ۲). از سویی دیگر مدیران رفتارهای فرصت‌طلبانه را نیز یکی دیگر از دلایل طلاق صوری می‌دانستند. مدیران عنوان کردند دولت با تصویب قانونی با نام قانون حمایت خانواده و اجرای آن از سوی سازمان‌های حمایتی، چون سازمان تأمین اجتماعی که باعث شده است خانم‌های مطلقه مورد حمایت قرار گیرند. البته از سویی دیگر حمایتی بودن این قانون باعث زیاد شدن این مسئله نیز گردیده است، ولی این قانون بین اقشاری مورد سوء استفاده قرار گرفت و به عبارتی قانون را دور زدند، تا اقدام به معافیت سربازی فرزندان‌شان کنند. اما بعد از معافیت هم هم‌چنان دریافت مستمری آنان ادامه دارد. به عبارتی می‌توان گفت قانون مورد سوء استفاده برخی از فرصت‌طلبان قرار گرفته است (مصاحبه شونده شماره ۱). برخی از مدیران معتقدند رسانه‌ها در اطلاع رسانی به افراد در خصوص شرایط اخذ مستمری نقش دارند. مدیران بر این باورند با پیشرفت تکنولوژی و با به وجود آمدن انواع وسایل ارتباطی انسان‌ها در معرض خطر بیشتری هستند. رسانه‌ها با اطلاع رسانی باعث شدند افراد بیشتری از این مسئله باخبر شوند و مورد سوء استفاده و از سویی دیگر باعث افزایش طلاق صوری در جامعه شده است (مصاحبه شونده شماره ۵).

جدول شماره (۳): خلاهای موجود در سیستم تأمین اجتماعی

در خصوص طلاق صوری از منظر مدیران تأمین اجتماعی

فقدان نظام جامع آماری در حوزه نظام اجتماعی و تأمین اجتماعی

فقدان نظام جامعه آماری در حوزه دارائی‌ها

ناکافی بودن شرایط دریافت مستمری

قوانین جزیره‌ای بین دستگاه‌ها

تصویب قانون حمایت خانواده

عدم پیش‌بینی راهکارهای پیشگیرانه برای جلوگیری از رفتارهای سوء استفاده‌گرانه

از دید مدیران فقدان نظام جامع آماری در حوزه نظام اجتماعی و تأمین اجتماعی و دارائی‌های افراد و یا حتی گنجانده نشدن این موضوع در قانون، از آن جهت مورد اشاره قرار گرفت که هیچ سامانه‌ایی وجود ندارد که ویژگی‌های مثل درآمد و شغل افراد در آن ثبت شده باشد که وضعیت مالی و دارائی‌های افراد مشخص شود. به خاطر همین افراد خیلی راحت اقدام به طلاق صوری جهت گرفتن دریافت مستمری می‌کنند. از سوی دیگر از دید مدیران شرایط کافی نیز برای دریافت مستمری وضع نشده است. به عبارتی بررسی امکانات مالی مستمری‌بگیران و شرط نیازمندی آنان نه قابل دسترسی است و نه جزء شرایط

برقراری مستمری است، فقط شرط عدم ازدواج و اشتغال ذکر شده است. در نتیجه افرادی که اشتغال دارند، اما امنیت شغلی ندارند و مبالغ حقوق دریافتی آنان کمتر از میزان مبالغ مستمری والدین می‌باشد می‌تواند این موضوع برای دریافت مستمری برای آنان وسوسه‌انگیز باشد (مصاحبه شونده شماره ۱). قوانین جزیره‌ای بین دستگاه‌ها نیز از آن جهت مورد تأکید مدیران قرار گرفت که مجموعه قوانین متعددی وجود دارد که به واسطه طلاق یک سری امتیازها به فرد تعلق می‌گیرد که این موضوع باعث دامن زدن به طلاق صوری و دریافت مستمری می‌گردد. برای مثال گاهی افراد به علت معافیت فرزند از سربازی اقدام به گرفتن طلاق می‌نمایند و بعد از آن نیز اقدام به گرفتن مستمری والدین متوفی خود هم می‌کنند (مصاحبه شونده شماره ۱). بنا بر نظر مدیران تصویب و اجرای قانون حمایت خانواده در سال ۱۳۹۲ تا کنون سبب شده افراد زیادی با ارائه مدارک رسمی از این قانون سوء استفاده کنند. البته نگاه قانون‌گذار حمایتی و دلسوزانه بوده اما در حقیقت این قانون‌گذار است که راه را برای این افراد فراهم نموده است. چون مواردی بوده که با مستندات، طلاق صوری آنان اثبات شده و سازمان اقدام به قطع حقوق آنان نموده، ولی متأسفانه دیوان عدالت اداری اقدام به صدور رأی جهت گرفتن حقوق نموده و سازمان ملزم به اجرای رأی می‌باشد و البته از نگاه مدیران در مواردی افراد به دلایل آسیب‌های اجتماعی و اعتیاد شوهر و برای ادامه زندگی در کنار خانواده و حفظ بنیان خانواده اقدام به طلاق صوری نموده و مجبور به گرفتن حقوق می‌شوند (مصاحبه شونده شماره ۴). از منظر مدیران متأسفانه هیچ‌گونه راهکاری از سوی مسئولان تأمین اجتماعی جهت جلوگیری از سوء استفاده از چگونگی دریافت مستمری پیش‌بینی نشده است. مدیران عنوان کردند اگر مانند قانون فرزندان ذکور سقفی از نظر سن و ... برای این موضوع تعریف شود، تا حدودی این مسئله مهار و کاهش می‌یابد و یا حتی در صورت طلاق درصد مشخصی از آن به بازمانده مطلقه پرداخت گردد نه به صورت کامل (مصاحبه شونده شماره ۴).

جدول شماره (۴): پیامدهای طلاق صوری در

تأمین اجتماعی از منظر مدیران تأمین اجتماعی

ایجاد عدم توازن منابع و مصارف

هدر رفت سرمایه اقتصادی

کاهش درآمد

افزایش هزینه‌های سازمان تأمین اجتماعی

در خصوص عدم توازن منابع و مصارف مدیران سازمان تأمین اجتماعی معتقد بودند این سازمان یک صندوق بیمه‌ای است که در معنی علمی آن یعنی توازن منابع و مصارف می‌باشد و عنوان کردند سازمان تأمین اجتماعی هم درآمد دارد و هم مصارف. حالا زمانی که هر قاعده و مقرری جدیدی که ایجاد شود و سازمان تأمین اجتماعی به ازای آن درآمدی ایجاد نکند یعنی خلاف اصول صندوق و منابع و مصارف عمل شده است و باعث بر هم خوردن توازن می‌شود. سازمان تأمین اجتماعی در بحث طلاق صوری منابعی به

صندوق اضافه نکرده است. این سازمان یک نرخ به نام پایداری صندوق و محاسبات اکچوئری دارد که در زمان محاسبه نرخ حق بیمه همه آیت‌های طول عمر و مدت دریافت مستمری و فعال بودن پرونده دخیل هستند و وقتی کسی با طلاق صوری پرونده‌ای را فعال می‌کند پرونده‌ای که برای مثال باید ۳۰ سال برقرار شود تبدیل به ۷۰ سال می‌گردد یعنی افراد در سنین بالا هم اقدام به گرفتن مستمری از این طریق می‌نمایند. بنابراین بر اساس دیدگاه مدیران طلاق صوری برای صندوق تأمین اجتماعی مخاطره‌آمیز است، چون میانگین مدت پرداخت مستمری را افزایش می‌دهد و موازنه مصارف و منابع را به هم می‌ریزد و اصول محاسبات بیمه‌ای سازمان را به هم می‌ریزد (مصاحبه شونده شماره ۳). در خصوص هدر رفت سرمایه سازمان تأمین اجتماعی نیز مدیران عنوان کردند که خروج سرمایه از سازمان از جمله اگر از قالب واقعی‌اش خارج شود مضر می‌باشد. وظیفه سازمان تأمین اجتماعی حمایت کردن از بیمه‌شدگانی است که سالیان سال در ضمن اشتغال به کار، سرمایه‌ای را وارد سازمان می‌نمایند تا در زمان موعود بتوانند از تعهدات سازمان استفاده نمایند، اما وقتی مسائلی مانند طلاق‌های صوری پیش می‌آید باعث هدر رفت سرمایه در سازمان می‌گردد و این هدر رفت سرمایه در سطح کلان و دراز مدت آثار بسیار جبران‌ناپذیری بر سازمان خواهد داشت (مصاحبه شونده شماره ۱). در مورد کاهش درآمد و افزایش هزینه‌های سازمان تأمین اجتماعی نیز مدیران بیان داشتند که طلاق صوری باعث افزایش تعداد مستمری بگیران، افزایش پرداختی‌ها، افزایش مصارف سازمان، در نتیجه کاهش درآمدهای بیمه‌ای و افزایش هزینه‌های سازمان و در نتیجه ورشکستگی سازمان می‌گردد.

جدول شماره (۵): مهم‌ترین راهکارهای پیشگیرانه جهت

کاهش طلاق صوری از منظر مدیران تأمین اجتماعی

اجرای دقیق سیاست‌های کلی
ریشه‌یابی علت طلاق صوری
استفاده از صاحب‌نظران
همکاری با نهادهای مربوطه به منظور پیشگیری از رفتارهای سوء استفاده‌گرایانه
احیاء شرایط تمکن مالی
دقت و توجه لازم در خصوص پذیرش طلاق‌های توافقی
اصلاح قوانین
بازنگری قانون

مدیران در خصوص اجرای دقیق سیاست‌های کلی معتقد بودند در سیاست‌های کلی رهبری، بندی بود که تمام قوانین بایستی پیوست تأمین اجتماعی داشته باشند. به عبارتی هر قانونی قبل از تصویب باید تأثیرات مثبت و منفی آن در تأمین اجتماعی بررسی گردد و این یک گام به جلو و کمک کننده است و بند دیگر این بود که باید منابع و مصارف صندوق‌ها رعایت گردد. بنابراین اجرای دقیق سیاست‌های کلی یکی از عوامل تأثیرگذار در طلاق صوری و دریافت مستمری می‌باشد. مدیران در خصوص ریشه‌یابی علت طلاق

صوری بر این باور بودند که چون طلاق صوری خودش علت نیست بلکه معلول است، در نتیجه باید ابعاد و دلایل طلاق صوری مورد بررسی و ریشه‌یابی قرار گیرد. مدیران تأمین اجتماعی معتقد بودند که سازمان تأمین اجتماعی یک بنگاه اقتصادی و سودآوری نیست و هدف سازمان این است که از طریق اقتصادی، مسائل اجتماعی و آسیب‌هایی که در آینده یک خانواده و یک جامعه رو تهدید می‌کند را سامان‌دهی کند. در نتیجه باید بررسی کرد که علل طلاق‌ها چه بوده و این که چه تعدادی از روی نیاز بوده و چه تعداد از روی حرص و طمع بوده است. بنابراین یک نسخه واحدی نمی‌توان ارائه داد (مصاحبه شونده شماره ۲). مدیران معتقد بودند به این موضوع نمی‌توان به صورت فردی نگریست. سازمان با یک خانواده عظیم، حدود ۴۰ میلیون بیمه شده مواجه است و برای ارائه راهکار، آنان مدعی بودند باید از صاحب‌نظران از جمله افراد خبره بازنشسته و اسبق سازمان، روان‌شناسان و جامعه‌شناسان استفاده نمود. هم‌چنین با نهادها و ارگان‌های حمایتی و مجلس و کمیسیون‌های اجتماعی مجلس هماهنگی‌های لازم به عمل آید تا موضوع به صورت ریشه‌ای پیگیری گردد (مصاحبه شونده شماره ۲). در خصوص همکاری با نهادهای مربوطه به منظور پیشگیری از رفتارهای سوء استفاده‌گرایانه، عنوان کردند صرفاً برای کاهش این مسائل نیز نمی‌توان فقط به فکر ضرر و زیان سازمان بود، بلکه باید با هماهنگی دادگاه‌های خانواده علل طلاق صوری به منظور بازبینی قوانین مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد. همین‌طور مدیران عنوان کردند صندوق‌های اجتماعی می‌توانند با هماهنگی دادگاه‌ها و بررسی و دست‌یابی به دادگاه‌هایی که در مورد والدین افراد می‌باشد به قاضی پرونده اطلاع داده شود که چنین شبهه‌ای وجود دارد که شاید علت طلاق استفاده از دریافت مستمری باشد تا قاضی در جریان امر قرار گیرد و قاضی با همکاری صندوق و نیروی انتظامی که ضابط قضایی می‌باشد یک بازبینی مجدد جهت کامل شدن تحقیقات در پرونده انجام گیرد تا موضوع روشن‌تر و بعد حکم طلاق صادر گردد (مصاحبه شونده شماره ۴). مدیران راهکارهای دیگری هم‌چون احیاء شرایط تمکن مالی، دقت و توجه لازم در خصوص پذیرش طلاق‌های توافقی در خصوص طلاق صوری عنوان کردند. از جمله مورد دیگری که مدیران به عنوان راهکار آن اشاره داشتند اصلاح و بازنگری قوانین بود.

جدول شماره (۶): مهم‌ترین مشکلات طلاق صوری

برای زنان از منظر مدیران تأمین اجتماعی

پایمال شدن حق و حقوق زنان
 پدیده چندهمسری
 آسیب‌های روانی زنان
 احتمال خیانت به یکدیگر
 ایجاد فساد اخلاقی
 الگوی نامطلوبی برای فرزندان
 سلب اعتماد به زنان در خانواده
 تهدید رابطه‌های عاطفی
 به خطر افتادن بنیان خانواده

در خصوص مشکل پایمال شدن حق و حقوق زنان مدیران معتقد بودند در نظام حقوقی موضوعی بنام ارث داریم. کسی که طلاق می‌گیرد خود را از ارث خارج می‌کند و از ارث محروم می‌شوند. از نظر مدیران این خانواده‌ها می‌توانند با پدیده چندهمسری مواجه می‌شوند یعنی طبق قانون اگر طلاق گرفته شود مرد دیگر، الزامی به اجازه همسر برای ازدواج مجدد ندارد و در واقع زن پشتوانه خود را در زندگی مشترک از دست می‌دهد. این عدم اطمینان فرد را از نظر روحی و روانی نابود می‌کند. آثار منفی طلاق صوری گاهی خیلی بیشتر از نفعی است که از دریافت مستمری حاصل زنان می‌شود (مصاحبه شونده شماره ۱).

از منظر مدیران وقتی عقد دائم به عقد موقت تبدیل می‌شود دیگر ضمانت اجرایی وجود ندارد. در نتیجه دست افراد برای هر کاری باز می‌شود و این امکان برای مرد و زن ایجاد می‌شود که از وضعیت موجودشان سوء استفاده و به هم خیانت کنند و دچار فساد اخلاقی شوند. مدیران از مادر به عنوان ستون و بنیان خانواده یاد کردند و معتقد بودند این‌گونه از خانواده‌ها، الگوی خوبی برای فرزندان خود نمی‌توانند باشند. از نظر اخلاقی فرزندان به خطر می‌افتند و از سویی دیگر در این‌گونه خانواده‌ها فرزندان در آینده به دنیا خواهند آمد که حاصل ازدواج رسمی نیستند. این مسئله می‌تواند تأثیر منفی در جامعه بگذارد. با توجه به نگاه مدیران سایر اعضای خانواده نیز می‌توانند دید بدی نسبت به مادر پیدا کنند و اعتمادها به وی سلب گردد و حتی ممکن است همسران‌شان نیز دیگر او را نپذیرد و حاضر به ادامه زندگی مشترک نگردد و در واقع طلاق صوری، می‌تواند ریشه عاطفی خانواده‌ها را تهدید و از بین ببرد، چون عقد ازدواج جزء عقود است که برای طرفین تعهداتی را ایجاد می‌نماید که جنبه عاطفی هم دارد. هم‌چنین مدیران تأکید داشتند که طلاق صوری می‌تواند باعث شکنندگی و سست شدن خانواده‌ها شود و هم‌چنین تأثیر بدی بر فرزندان و آینده آن‌ها بگذارد و به عبارتی بنیان زندگی این افراد به خطر افتد.

جدول شماره (۷): پیامدهای اقتصادی طلاق صوری در

سطح کلان از منظر مدیران تأمین اجتماعی

طلاق صوری عدم تأثیر بر نظام کلان اقتصادی
تأثیرات اجتماعی
تأثیرات متقابل نظام اقتصادی و نظام خانواده
هدر رفت سرمایه اقتصادی
کاهش نیروی کار
افزایش از هم پاشیدگی خانواده
کاهش مسئولیت‌پذیری
کاهش چشمگیر فرزندآوری
سالخوردگی جمعیت
کاهش سرمایه اجتماعی
رکود اقتصادی

مدیران سازمان تامین اجتماعی در بیان پیامدهای اقتصادی به پیامدهای اجتماعی طلاق صوری نیز پرداختند. به عبارتی این موضوع نشان دهنده رابطه تنگاتنگ مسائل اقتصادی و اجتماعی است. برخی از مدیران معتقدند طلاق صوری و دریافت مستمری بر نظام اقتصادی در سطح کلان خیلی نمی‌تواند تأثیرگذار باشد. از نظر مدیران این مسئله بیشترین تأثیر را از نظر اجتماعی دارد تا اقتصادی. برخی نیز به تأثیر متقابل نظام اقتصادی و نظام خانواده اشاره داشتند و عنوان کردند نظام اقتصادی و نظام خانواده بر یکدیگر تأثیرگذار هستند، زیرا از هم پاشیدگی خانواده بر اقتصاد جامعه تأثیرگذار است و همین طور اگر اقتصاد سالم نباشد تأثیر سوء بر خانواده خواهد گذاشت. مدیران بر این باور بودند که طلاق صوری منجر به هدر رفت سرمایه‌های اقتصادی می‌شود زیرا اگر سرمایه‌های کشور را مانند ظرفی در نظر بگیریم با این هدف که قطره قطره آب در آن جمع شوند ولی اگر سوراخی در ته این ظرف ایجاد شود این قطره‌های آن به هیچ عنوان جمع نمی‌شوند و به هدر می‌رود. از نظر مدیران، تامین اجتماعی در حوزه اقتصاد، درآمدها و هزینه‌ها را دارد و بر اساس قوانین اجازه هزینه کردن دارد، اما با شیوع طلاق صوری و افزایش آن سازمان‌های حمایتی به خطر می‌افتند، مخصوصاً سازمانی مانند تامین اجتماعی که عظیم‌ترین سازمان بیمه‌ای کشور بوده و مستقیماً بر اقتصاد کشور تأثیرگذار است.

با توجه به نظر مدیران طلاق صوری منجر به کاهش نیروی کار و کاهش مسئولیت‌پذیری در بین افراد می‌شود. آنان می‌گفتند تقریباً نیمی از جمعیت فعال و جامعه بانوان هستند و طلاق‌های صوری باعث کاهش نیروی کار می‌شود (مصاحبه شونده شماره ۳). مدیران بیان کردند طلاق‌های صوری جامعه را با انبوهی از زنان و مردان مجردی که تعهدی به زندگی مشترک ندارند مواجه می‌کند. این مسئله می‌تواند سبب افزایش از هم پاشیدگی خانواده شود. از دید آنان این مسائل می‌تواند مسائل دیگری مانند کاهش چشمگیر فرزندآوری و مشکلات ناشی از پیری جمعیت و نبود نیروی کار را سبب شوند. مدیران مدعی بودند هرگاه نظام اجتماعی جامعه‌ای دچار تزلزل و افزایش بی‌اعتمادی و دروغ گردد، یعنی به عبارتی جامعه با کاهش سرمایه اجتماعی مواجه شود قطعاً آن جامعه دچار رکود اقتصادی نیز خواهد گردید (مصاحبه شونده شماره ۲).

جدول شماره (۸): تأثیرات طلاق صوری بر بیکره

اجتماعی کشور از منظر مدیران تامین اجتماعی

فروپاشی بنیان خانواده
رواج فساد اخلاقی
شکسته شدن قبح طلاق
بروز بی‌عدالتی
کاهش روابط عاطفی
کاهش موالد
سالخوردگی جمعیت
کاهش مسئولیت‌پذیری
الگوی نامطلوب
زیر پا گذاشتن قانون
افزایش آمار طلاق
کاهش سرمایه اجتماعی

از دید مدیران تأمین اجتماعی مهم‌ترین اثر طلاق صوری این است که باعث متزلزل شدن و از هم پاشیدن و کاهش انسجام خانوادگی و در نهایت این مسئله می‌تواند منجر به فروپاشی بنیان خانواده شود. مدیران معتقد بودند طلاق صوری باعث ایجاد یک سری رفتارهای غیراخلاقی می‌شود، چون برخی از افراد گاهی با تکیه به مستمری والدین، خود را از کنترل عرفی خانواده خارج می‌کنند و خیلی مواقع این گونه طلاق‌ها منجر به رجوع مجدد نمی‌گردد و ممکنه به مسائلی روی آوردند که کیان خانواده از هم پاشیده شود. مدیران بر این باور بودند حتی اگر یک نفر باعث رواج فساد در جامعه شود باید احساس خطر کرد، زیرا با افزایش طلاق صوری قبح طلاق شکسته می‌شود (مصاحبه شونده شماره ۴). مدیران بیان کردند خیلی اوقات طلاق صوری باعث بروز بی‌عدالتی و اختلال در معیشت دیگران می‌گردد و هم‌چنین باعث ایجاد تنش بین اعضای خانواده می‌شود. برای مثال زنانی که نیاز مالی ندارند ولی اقدام به گرفتن طلاق صوری جهت دریافت مستمری می‌نمایند، باعث کم شدن حقوق مادر و یا دیگر افرادی که مستحق دریافت این مستمری می‌باشند می‌گردد (مصاحبه شونده شماره ۲). مدیران تأکید داشتند زمانی که طلاق برای گرفتن مستمری انجام می‌شود روابط عاطفی هم در خانواده تحت تأثیر مسائل اقتصادی قرار می‌گیرد. همین‌طور به خاطر موقت بودن عقده‌ها روز به روز تعداد زاد و ولد کمتر می‌شود و در آینده اکثر افراد که حاصل این زندگی‌ها هستند بدون داشتن خواهر و برادر باید زندگی کنند و در واقع تک فرزندی رواج بیشتری پیدا می‌کند. از نظر مدیران این مسائل می‌تواند سال‌خوردگی جامعه را دامن بزند که این مسئله برای جامعه از نظر اجتماعی خطرناک است. هم‌چنین مدیران مدعی بودند طلاق صوری منجر به بی‌تعهدی افراد و در پی آن به خطر افتادن بنیان خانواده خواهد داشت. بی‌مسئولیتی والدین الگوی نامطلوبی برای فرزندان و به خطر افتادن نسل‌های آینده از نظر اخلاقی می‌باشد. این مسأله سبب یادگیری فرزندان می‌شود و احتمالاً فرزندان در آینده دست به هم‌چنین رفتاری بزنند. مدیران عنوان کردند این مسئله یعنی طلاق صوری علاوه بر عدم پای‌بندی به قوانین جامعه منجر به افزایش آمار طلاق در جامعه می‌شود که این امر نامطلوب است (مصاحبه شونده شماره ۱). مدیران اشاره داشتند طلاق صوری باعث کاهش سرمایه اجتماعی می‌شود، زیرا این مسئله ماحصل تقلب و کلاهبرداری و پیامدهایی هم‌چون کاهش اعتماد عمومی را در پی خواهد داشت. در مجموع از منظر مدیران طلاق صوری منجر به برهم خوردن آرامش جامعه و خانواده‌ها و هم‌چنین افزایش ناامنی در ازدواج‌ها می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به پیشینه پژوهش، نتایج پژوهش حاضر با نتایج یافته‌های پژوهشی که توسط معروفی و مرادی انجام دادند همسو بود. زیرا آنان نیز به پایمال شدن حق و حقوق زنان و همچنین به نقش فشارهای اقتصادی در طلاق صوری نیز اشاره داشتند. نتایج پژوهش حاضر نتایج یافته‌های پژوهش اعتمادی‌فر را در خصوص ازدواج‌ها و طلاق‌های کاسب‌کارانه در ایران تأیید می‌کند. چون نتایج پژوهش حاضر مانند پژوهشی که اعتمادی‌فر انجام داد نشان داد که طلاق والدین برای معافیت سربازی فرزند و دریافت مستمری بوده است که آن را طلاق‌های کاسب‌کارانه نیز نامید. وی عنوان می‌کند طلاق‌های کاسب‌کارانه هر چند قانونی هستند اما نشانی از جان و روح حقوق ندارند و بیان می‌کند در جامعه امروزی نهادهای تخصصی که باید امکان رفع نیازها را فراهم کنند از کارکرد خود دور شده‌اند و این خود سبب دور زدن حقوق و قانون می‌گردد. همان طور که در بالا هم ذکر شد مقوله محوری «نیاز مالی به دلیل شرایط زن یا همسر» که می‌تواند به دلیل بیکاری و کاهش درآمد همسر شوهر» باشد، نشان داد یکی از دلایل دور زدن حقوق رسمی، ضعف کارکردی سازمان‌های مسئول اشتغال‌زایی بوده است. با توجه به پیشینه پژوهش، نتایج پژوهش حاضر با نتایج یافته‌های پژوهشی که توسط نیازی و همکاران در خصوص موضوع عوامل طلاق انجام شده، تقریباً نزدیک است. هرچند که نیازی و همکاران در خصوص طلاق واقعی مطالعه و بررسی داشتند نه طلاق صوری، اما آنان نیز علاوه بر سایر موارد به عوامل اقتصادی و اجتماعی طلاق اشاره داشتند. مقوله انتخابی «بی‌ثباتی اقتصادی» و «نابسامانی‌های خانوادگی قبل از مستمری» نشان داد که عوامل اقتصادی و اجتماعی در طلاق صوری زنان نقش داشتند.

با توجه به پیشینه پژوهش، نتایج پژوهش حاضر با نتایج یافته‌های پژوهشی که توسط مشکی و همکاران در خصوص موضوع عوامل مؤثر بر طلاق انجام شد با برخی از نتایج آن همسو است. آنان از بین عوامل متعددی که بر طلاق تأثیرگذارند به عواملی مانند بیکاری و اعتیاد نیز اشاره دارند. البته آنان در خصوص طلاق واقعی و قانونی مطالعه و بررسی کردند اما به طور غیرمستقیم قابل تعمیم به طلاق صوری نیز هست؛ زیرا با توجه به روایت‌های مورد مطالعه، بیکاری و اعتیاد هم در کنار سایر موارد در طلاق صوری زنان تأثیر داشتند. زیرا این موارد در کاهش درآمد خانواده و تمایل به دریافت مستمری مؤثر بودند. و تحقیقات خارجی انجام شده بنا بر عللی از جمله، اهداف افراد از انجام طلاق صوری که به علت کسب امتیازاتی مانند گرفتن مسکن، کاهش مالیات و ... بر می‌گردد و همچنین شرایط کشورهایی که این تحقیقات را انجام داده‌اند از جمله چین، هند و اندونزی امکان مقایسه آن با نتایج این پژوهش میسر نمی‌باشد. نتایج پژوهش حاضر نظریه گیدنز را در خصوص انواع گوناگون از شکل‌های خانواده در جوامع مختلف را تأیید می‌کند. بر اساس مباحث نظری پژوهش، گیدنز معتقد است در بیشتر کشورهای جهان سوم، تغییرات گسترده‌ای در خصوص شکل‌های خانواده در حال وقوع است که منشأ این تغییرات پیچیده است. در نمونه‌های مورد مطالعه این پژوهش نیز، طلاق صوری نتایج یافته‌های پژوهش حاضر نسبت بین طلاق

صوری و پایمال شده حق و حقوق زنان را تأیید کرد. همان طور که مباحث نظری آمده است با ازدواج موقت رابطه توارث میان زن و شوهر برقرار نمی‌گردد، اگر مرد فوت کند، زن دیگر از او ارث نمی‌برد. در این پژوهش نیز با توجه به مقوله محوری «پایمال شدن حقوق زن» زنان در صورت فوت همسر از مهریه و ارث محروم بودند شکل جدید و نوظهوری از خانواده امروزی است.

از نظر مدیران سازمان تأمین اجتماعی دلایل عمده طلاق صوری به عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاست‌های نظام تأمین اجتماعی، فقدان پوشش نهادهای متولی مساعدت‌های اجتماعی، رفتارهای فرصت‌طلبانه و سودجویانه و نقش رسانه مربوط می‌شود. از دید مدیران تأمین اجتماعی خلاءهایی در سیستم تأمین اجتماعی وجود دارد که باعث به وجود آمدن و افزایش طلاق صوری و دریافت مستمری شده است، عواملی هم‌چون فقدان نظام جامع آماری در حوزه نظام اجتماعی و تأمین اجتماعی، فقدان نظام جامعه آماری در حوزه دارائی‌ها، ناکافی بودن شرایط دریافت مستمری، قوانین جزیره‌ای بین دستگاه‌ها، تصویب قانون حمایت خانواده، عدم پیش‌بینی راهکارهای پیشگیرانه برای جلوگیری از رفتارهای سوء استفاده‌گرانه، از جمله پیامدهای طلاق صوری می‌باشند. مجموع پاسخ‌های مدیران تأمین اجتماعی در خصوص پیامدهای طلاق صوری و دریافت مستمری شامل ایجاد عدم توازن منابع و مصارف، هدر رفت سرمایه اقتصادی، کاهش درآمد و افزایش هزینه‌های سازمان تأمین اجتماعی بودند.

مدیران سازمان تأمین اجتماعی در بیان پیامدهای اقتصادی به پیامدهای اجتماعی طلاق صوری نیز پرداختند. به عبارتی این موضوع نشان دهنده رابطه تنگاتنگ مسائل اقتصادی و اجتماعی است. در مجموع مدیران به پیامدهایی هم‌چون طلاق صوری عدم تأثیر بر نظام کلان اقتصادی، تأثیرات اجتماعی، تأثیرات متقابل نظام اقتصادی و نظام خانواده، هدر رفت سرمایه اقتصادی، کاهش نیروی کار، افزایش از هم پاشیدگی خانواده، کاهش مسئولیت‌پذیری، کاهش چشمگیر فرزندآوری، سالخوردگی جمعیت، کاهش سرمایه اجتماعی، رکود اقتصادی اشاره کردند. مدیران در خصوص طلاق صوری به تأثیرات اجتماعی هم‌چون فروپاشی بنیان خانواده، رواج فساد اخلاقی، شکسته شدن قبح طلاق، بروز بی‌عدالتی، کاهش روابط عاطفی، کاهش موالید، سالخوردگی جمعیت، کاهش مسئولیت‌پذیری، الگوی نامطلوب، زیر پا گذاشتن قانون، افزایش آمار طلاق و کاهش سرمایه اجتماعی اشاره کردند. در پایان به این نتیجه رسیدیم که از دید مدیران مورد مطالعه، طلاق صوری هم دارای پیامدهای منفی برای سازمان تأمین اجتماعی و هم برای خانواده‌ها بود؛ زیرا طلاق‌های صوری باعث عدم توازن درآمد و مصرف و هدر رفت سرمایه اقتصادی در بیمه بود و از سویی دیگر به خطر افتادن بنیان خانواده از جمله پیامدهای منفی طلاق صوری برای زنان بود.

پیشنهادات

- به علاقه‌مندان پیرامون طلاق صوری پیشنهاد داده می‌شود که در هر یک از مقولات به طور عمیق و ژرف مطالعه و پژوهش‌هایی داشته باشند.
- علل طلاق صوری ریشه‌یابی شود.
- قوانین و مقررات مربوط به طلاق صوری از سوی نهادهای ارگان‌های ذی‌ربط بازنگری و اصلاح شوند.
- قوانین و بخشنامه‌های برقراری مستمری فرزندان اناث از سوی سازمان تامین اجتماعی اصلاح و بازنگری گردد.

محدودیت‌های پژوهش

به علت این که این موضوع فاقد پیشینه تحقیق کافی بوده، ادبیات پژوهش فاقد غنای لازم می‌باشد و در زمینه طلاق‌های صوری تحقیقات کمی صورت گرفته است. لذا جمع‌آوری مطالب در این خصوص مشکل بود.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از رسال دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب می‌باشد. بدین وسیله از اساتید راهنما و مشاور و تمامی کسانی که در انجام این پژوهش همکاری داشتند تشکر و قدردانی می‌گردد.

تعارض منافع

«بنا بر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هر گونه تعارض منافع بوده است.»

منابع

1. Abdollahi, M. (2013). Emotional Divorce, Concepts and Symbols. Quarterly Periodical of Family Studies. 255, P: 18.
2. Alborzi FKS, I. (2018). Investigating social factors affecting the tendency to divorce in Shiraz city. Demographic Studies Quarterly. 4 (1), P.p: 26-101.
3. Alimondegari, M; Ghazi Tabatabaie, M; Hani Sadati, S. M. (2016). Examining a Theoretical- Conceptual Model of Tendency to Divorce among Couples Resided in Tehran City. Population Studies. 2 (1), P.p: 61-93.
4. Asadyan, A; Sadaghat, K. (2014). Sociological explanation of social factors effective on divorce (the case of Ghaemshahr city). Journal of Applied Sociology. 25 (2), P.p: 97-116.
5. Askari- Nodoushan, A; Shams Ghahfarokhi, M; Shams Ghahfarrokhi, F. (2019). An analysis of the socioeconomic characteristics of divorce in Iran. Strategic Research on Social Problems. 8 (2) P.p: 1-16.
6. Bernards, J. (2017). Income on social studies: Ni publication; P.p: 40-56.
7. Dargahi, H; Ghasemi, M; Beiranvand, A. (2019). The Impacts of Economic and Social Factors on Divorce Rate in Iran with Emphasis on Business Cycles, Women's Education and mploymnt. Journal of Economics and Modeling. 9 (4), P.p: 95-120.
8. Etemadifard, M; Najmi, A. (2021). Business- Minded Marriages and Divorces in Iran (A Sociological Study of Legal Form in Institution of Family). Sociological studies (former social science letter). 28 (1), P.p: 39-117.
9. Ekawati, S; Purwaningsih, S. B; Rosnawati, E. (2021). An Overview of Marriage Status Using Fake Divorce Certificates. Academia Open 2021. p. 10.21070/acopen. 5.2021. 732-10./acopen. 5.2021. 732.
10. Giddens, A. (1997). Sociology. Tehran.
11. Goode, W. (1973). Family and society: Book translation and publishing company; P: 248.
12. Ghorbani, A. R; Khosravi, M; Mohammadi, M. (2024). Investigating the Mediating Role of the Variable of Family Resilience in the Relationship between Social Health and Couples' Attitudes towards Divorce.
13. Guannan, L. (2018). The Legal Effect and Procedural Control of the Colluded Mendacious Divorce. China Legal Sci. 6, P: 99.
14. Hedayatollah, S. (2008). Social deviations. 31, editor. Tehran: Avay noor; P: 129.
15. Hemmati, R; Karimi, Z. (2018). Divorced Women and Family Supervision Experience: A Qualitative Study (Case study: divorced family-headed women of Farsan. Women Studies. 9 (24), P.p: 181-211.
16. Janjani, P; Momeni, K; Amiri, N; Moradi, A. (2019). The experience of marital distress in the perceptual world of women; Case study: Tohid clinic of Kermanshah. Family Counseling and Psychotherapy. 9 (1), P.p: 96-173.
17. Karimi, Y; Almasi, S; Mohammadi, R; Fazeli, H. (2017). A phenomenological inquiry of the divorce contexts among divorced individuals. Clinical Psychology Studies. 7 (25), P.p: 191-211.
18. Kothari, M. (2008). Theories of social anomie: Salman. P: 19.
19. Meshki, M; Shahghasemi, Z; Delshadnoghabi, A; Moslem, A. (2011). The Survey of Condition and Related Factors to Divorce from Divorced Couples' Viewpoint of Gonabad City in 2009-2010. Journal of Gonabad University of Medical Sciences Ofogh-e-Danesh. 17 (1), P.p: 35-44.
20. Moradi, H. M. F. (2020). Formal divorce in terms of religious jurisprudence and Iranian law. History and civilization studies of Iran and Islam. 15 (5), P.p: 66-73.

21. Niazi, M; Askari Kaviri, A; Almasi, E; Norowzi, M; Nourani, E. (2018). Ultra-analysis of studies and researches about divorce relevant factors in Iran for the period of 1386-1396. *Women's Studies Sociological and Psychological*. 15 (4), P.p: 177-202.
22. Ramdani, W; Susanto, Y. A; Kamelia, L; Rifada, R. M, editors. (2021). Study of Telescop and E-Tara: Online Application for Detecting the Authentic and Fraud Divorce Certificates in Religious Court. 2021 7th International Conference on Wireless and Telematics (ICWT); IEEE.
23. Sadeghi, R. (2018). Youth's Assessment of the Consequences of Divorce and its Effects on Tendency to Divorce in Tehran City. *Strategic Studies on Youth and Sports*. 16 (38), P.p: 22-205.
24. Takaffoli, M; Sabzi Khoshnam, M. (2015). Family welfare policies in iran, comparative study of development programs. *Quarterly Journal of Social Work*. 4 (1), P.p: 38-51.
25. Veiskarami, H; Arasteh, S; Ekrami, Z. (2023). Examining the Impact of Self-Efficacy Training on the Life Expectancy and Future Outlook of Divorced Women. *Quarterly Journal of Social Work*. 12 (2), P.p: 22-31.
26. Wang, J. and A. Fu. (2019). Till death, purchase of another house, or occurrence of ther events do us part: interests- oriented fake divorce cases in China. *Journal of Divorce & Remarriage*, 60 (2), P.p: 52-170. <https://doi.org/101080/10502556.20181488116>.